

УДК 811.111:37.091.313:378.147

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/59-2-52>

Юрій НЕСІН,

orcid.org/0000-0002-8296-7025

*кандидат педагогічних наук, доцент,
старший викладач кафедри готельно-ресторанного та туристичного бізнесу й іноземних мов
Херсонського державного аграрно-економічного університету
(Херсон, Україна) unesco65@ukr.net*

МЕТОД ПРОЄКТІВ У САМОСТІЙНІЙ РОБОТІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ОВОЛОДІННЯ АНГЛОМОВНОЮ КОМУНІКАТИВНОЮ КОМПЕТЕНЦІЄЮ

У статті проаналізовано можливості використання методу проєктів у самостійній роботі здобувачів вищої освіти з оволодіння англомовною комунікативною компетенцією, охарактеризовано зміст діяльності здобувача і викладача на різних етапах виконання проєкту відповідно до рівня самостійності; також запропоновано модель педагогічної взаємодії між викладачами і здобувачами, чотири рівні автономії здобувачів, етапи вибору ефективних засобів з метою оволодіння англійською мовою.

Спираючись на досвід англомовних та українських науковців, автор намагається показати користь від практичного застосування методу проєктів під час занять з англійської мови в системі викладач вищого навчального закладу – здобувачі вищої освіти.

Автор стверджує пріоритетність методу проєктів в англійській мові. Використання цього методу може надати подальший поштовх для організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти. Завдяки цьому методу цілком можливо вдосконалювати рівень володіння мовною, мовленнєвою, соціокультурною та загальнонавчальною (стратегічною) компетенцією. Досвід роботи у вищих навчальних закладах дозволяє автору зазначити, що пріоритетним підходом є демонстрація (візуалізація) навчального матеріалу.

Здобувачі вищої освіти у процесі навчання набувають дослідницький досвід, всебічно використовуючи метод проєктів вони реалізують власний інтерес до предмету вивчення. Актуалізація навчально-пізнавальної діяльності призводить до конкретних практичних дій, розширяє коло знань про предмет дослідження. Крім того, це створює умови для розвитку особистості та самореалізації.

Метод проєктів надихає на творче, критичне мислення, формує вміння взаємодіяти в колективі, а це, в свою чергу, призводить до соціалізації особистості.

Ми вважаємо, що метод проєктів у самостійній роботі здобувачів вищої освіти цілком здатен забезпечити підвищення рівня мотивації до подальшого вивчення англійської мови, яка є однією із світових мов.

Ключові слова: *метод проєктів, здобувачі вищої освіти, англомовна комунікативна компетенція, самостійна робота.*

Yuri NESIN,

orcid.org/0000-0002-8296-7025

*Candidate of Pedagogical Sciences, Assistant Professor;
Senior Lecturer at the Department of Tourism Hotel and Restaurant Business and Foreign Languages
Kherson State Agrarian and Economic University
(Kherson, Ukraine) unesco65@ukr.net*

METHOD OF PROJECTS IN AUTONOMOUS WORK OF SEARCHERS OF HIGHER EDUCATION IN THEIR MASTERING OF ENGLISH SPEAKING COMMUNICATIVE COMPETENCE

The article analyzes possibilities of the project work utilization autonomous work of the education acquirers regarding the mastering of the English communicating competence; and sets forth the contents of the activities of the acquirer and the teacher at every stage of the project fulfilling according to the level of autonomy; the article also proposes a model of a pedagogical interaction between teachers and acquirers, with four levels of the acquirers' autonomy, as well as the stages of selection of efficient methods of mastering English.

Using the experience of both English-speaking and Ukrainian scientists the author attempts to demonstrate merit of practical application of the project work during English classes, within the system "higher educational institution lecturer – higher education acquirers."

Author surmises that the project work is paramount in English. Employment of this method may propagate autonomous work organizing for the education acquirers. This method entirely enables to improve the language mastership, and the speaking, social-cultural, and general educational (strategic) competence. The working experience in higher

educational institutions allows the author to submit the notion of highest priority would be the approach of demonstration (visualization) of the teaching materials.

During learning the higher education acquirers will obtain a researcher's experience; by using the project work widely they will fulfill an own interest to the research object. Learning and cognition actualization leads to tangible practical actions, expands the outlook in the context of the research object. Additionally it facilitates the personality development and self-fulfillment.

The project work inspires creative and critical thinking, builds the ability of group interaction, which consequently socializes the personality.

We submit that the project work within the autonomous activities of the higher education acquirers is an entirely viable option to motivate further in-depth research into English which is one of the world languages.

Key words: *project work, searchers of higher education, English speaking communicative competence, autonomous work.*

Постановка проблеми. Відомо, що необхідність здійснення цілеспрямованої самостійної роботи здобувачів вищої освіти зумовлюється вимогами сьогодення, важливістю формування готовності до постійного самонавчання, а воно значною мірою залежить від методів, які використовуються у самостійній роботі (Зимня, 1989: 3).

Для забезпечення максимальної ефективності обраний нами метод проєктів повинен насамперед створювати позитивну атмосферу, в якій здобувач вищої освіти почуває себе комфортно, а цей фактор може забезпечувати ситуацію успіху, стимулювати інтерес людини до вдосконалення англійської комунікативної компетенції, прагнення та потребу в навчанні. Одним із методів, який, на нашу думку, відповідає сучасним вимогам, є метод проєктів. Його слід трактувати як спосіб досягнення дидактичної цілі через детальну розробку проблеми (технологію), яка повинна завершитись реальним практичним результатом (Коньшева, 2005: 5).

Аналіз досліджень. Огляд сучасної наукової літератури свідчить про постійну увагу дослідників до проєктної методики у навчанні іноземної мови. Вчені Е. Арванітопуло, Т. Густомясова, Н. Душкова, І. Зимня, А. Конишева, В. Копилова, Н. Коряковцева, Т. Покусаєва, Є. Полат, Т. Тамбовкіна та ін. досліджують цю тему. Проте, недостатньо розробленим залишається питання використання методу проєктів у самостійній роботі здобувачів вищої освіти з оволодіння англійською комунікативною компетенцією. Необхідність такого дослідження зумовлена, з одного боку, можливостями методу проєктів у вивченні англійської мови, а з іншого, здатністю забезпечити автономію здобувачів у навчальному процесі (Волкова, 2009: 1).

Мета статті. Обґрунтування використання методу проєктів у самостійній роботі здобувачів вищої освіти з оволодіння англійською комунікативною компетенцією.

Виклад основного матеріалу. Оскільки метод проєктів в англійській мові є пріоритетним, ми

визначили його цілі в організації самостійної роботи здобувачів: вдосконалювати рівень володіння мовною, мовленнєвою, соціокультурною та загальнонавчальною (стратегічною) компетенцією; демонструвати вміння людини використовувати здобутий у процесі навчання дослідницький досвід; реалізувати власний інтерес до предмету вивчення; актуалізувати навчально-пізнавальну діяльність; активізувати здобувача як суб'єкта діяльності до конкретних практичних дій; розширити коло знань про предмет дослідження; розвивати вміння презентувати результати власної роботи; створювати умови для розвитку особистості шляхом надання можливості самореалізації в процесі вибору тематики проєкту, його виконання та презентації; формувати самостійність; розвивати творче, критичне мислення; формувати вміння взаємодіяти в процесі роботи над проєктом, яка базується на моделюванні соціальної взаємодії в малій групі в ході навчального процесу (Дичківська, 2004: 2).

Для реалізації проєктної методики необхідна значуща в творчому, дослідницькому плані проблема, яка вимагає вивчення; практична, теоретична, пізнавальна важливість очікуваних результатів (випуск газети, альманаху; доповідь); індивідуальна, парна чи групова робота; структурування змістової частини проєкту з виділенням поетапних результатів; використання дослідницьких методів, які визначають певну послідовність дій: визначення проблеми і відповідних задач дослідження (використання метода «мозкового штурму», «круглого столу»), висунення гіпотези та її рішення; обговорення методів дослідження; обговорення способів оформлення кінцевих результатів; збір, систематизація і аналіз отриманих даних; оформлення результатів, їх презентація; висновки, висунення нових гіпотез (Фіцула, 2007: 9).

Враховуючи результати сучасних досліджень, вважаємо, що у самостійній роботі здобувачів з оволодіння англійською комунікативною компетенцією доцільно використовувати: рольові про-

екти, в яких учасники виконують певні ролі, обумовлені характером і змістом проєкту (літературні персонажі; придумані герої, які імітують соціальні чи ділові стосунки), рольові чи ділові ігри, драматизація, написання та постановка власної п'єси, творчі проєкти, які передбачають відповідне оформлення результатів – творчі письмові роботи різноманітних жанрів, зйомки відеофільму, репортаж, альбом, сценарій тижня англійської мови в університеті, літературний переклад уривку художнього твору тощо (Моросанова, 2004: 7).

Корисними, на нашу думку будуть інформаційні проєкти спрямовані на збір інформації про явище, предмет; аналіз, систематизацію та презентацію отриманої інформації. Значну частку інформаційних проєктів студентів немовних спеціальностей можуть складати проєкти країнознавчого характеру. Крім того, важливими та цікавими в цьому контексті є роботи соціального спрямування (наприклад, проєкт з теми: «Вплив американської та британської культури на спосіб життя в моїй країні») (Щукин, 2008: 10).

Слід також брати до уваги створення дослідницьких проєктів, які в умовах вищого навчального закладу мають структуру наукового дослідження (аргументація актуальності, визначення мети, предмету, об'єкту, задач, методів тощо) і повністю залежать від логіки наукового дослідження.

Ще одним напрямом є практико-орієнтовані проєкти, в яких чітко визначений кінцевий результат, орієнтований, у першу чергу, на потреби самих здобувачів, наприклад, словник англомовної лексики з певної тематики (Киселевская, 2005: 4).

На основі викладеного необхідно наголосити на двох положеннях: по-перше, в самостійній роботі здобувачів з оволодіння англомовною комунікативною компетенцією значну частку становитимуть змішані проєкти, які передбачають поєднання різних типів робіт. По-друге, метод проєктів передбачає використання інших методів, у першу чергу проблемних, дослідницьких.

Враховуючи результати досліджень низки науковців, ми сформулювали основні положення використання методу проєктів у самостійній роботі здобувачів з оволодіння англомовною комунікативною компетенцією:

– проєктна робота повинна орієнтуватись на індивідуальність людини, її інтереси та потреби, створення особистісного освітнього продукту;

– здобувач повинен бути ініціатором, організатором, виконавцем і контролюючим суб'єктом, який бере на себе відповідальність за кінцевий результат проєкту;

– викладач має створювати умови для розвитку і реалізації автономії та створення розумного балансу творчої свободи і відповідальності за хід та результати проєкту, спільно оцінювати результати, поступово навчати здобувачів самостійно оцінювати результати власної діяльності та прогнозувати наступні творчі роботи;

– проєктна робота має забезпечити умови для використання англійської мови в ситуаціях реального міжкультурного спілкування; процес оволодіння мовою має бути включеним у реальну інформаційно-освітню, проєктно-дослідницьку, соціально-культурну, творчу діяльність;

– обов'язковою умовою навчально-проєктної діяльності в галузі англійської мови є постановка проблемно-пошукової, дослідницької задачі, орієнтованої на досягнення певного кінцевого продукту, який і визначає тип проєктної роботи – інформаційний, дослідницький, практико-орієнтований, творчий, рольовий чи змішаний;

– виконання проєкту повинно забезпечувати умови для розвитку саморегуляції здобувачів, що певною мірою співвідносяться з етапами проєктної діяльності, планування (розуміння запропонованих цілей; уміння самостійно ставити і утримувати цілі до їх реалізації; визначення послідовності реалізації навчальних цілей; вміння доводити розпочате до кінця), моделювання (врахування значущих умов навчальної діяльності, необхідних для її виконання), програмування (вибір необхідних прийомів та стратегій навчальної діяльності, відбір засобів), рефлексивної самооцінки мовленнєвих і навчальних дій та результатів (вміння співвідносити результати з критеріями, визначеними викладачем чи здобувачем, вносити корективи в програму дій відповідно до критеріїв успішності та змін ситуації); самоконтролю мовленнєвих і навчальних дій на основі індивідуально прийнятих зразків успішності; Робота над проєктом має сприяти розвитку творчості шляхом залучення проєктів творчого характеру.

Важливим є питання ролі здобувачів і викладача у процесі виконання проєкту, яке ми розглядатимемо відповідно до етапів роботи над ним. На основі розроблених науковцем Т. Тамбовкіною моделей педагогічної взаємодії розглядаємо чотири рівні автономії:

1) часткова автономія здобувача, за якої він приймає визначені викладачем цілі, самостійно виконує запропоновані завдання, консультуючись із викладачем, використовуючи пам'ятки;

2) напівавтономія здобувача, яка уможливіє відносну самостійність у досягненні визначених викладачем цілей;

3) часткова залежність здобувача, за якої він самостійно працює над вирішенням визначених спільно з викладачем цілей, використовуючи як запропоновані матеріали, так і обрані індивідуально, здійснюючи самоконтроль, самооцінку процесу виконання і кінцевого результату, порівнюючи її з оцінкою викладача;

4) відносна незалежність здобувача у самостійній роботі, де він бере на себе відповідальність за досягнення індивідуальних цілей, які, з одного боку, співвідносяться із загальними цілями, визначеними програмою, а з іншого, відображають індивідуальні потреби студента. (Тамбовкіна, 1998: 8).

Відповідно до зазначених рівнів автономії ми конкретизували зміст та функції здобувачів і викладача на різних етапах роботи над проєктом, запропонованих у сучасній літературі.

I. Етап визначення цілей.

Перший рівень автономії: здобувачі обговорюють у групі та з викладачем тематику, мету, задачу, кінцевий продукт; викладач окреслює загальну тематику проєкту, альтернативні мету і задачу, орієнтує їх на можливий кінцевий продукт, визначає критерії оцінювання.

Другий рівень автономії: здобувачі обирають тематику проєкту в групі, узгоджують її з викладачем, спільно обговорюють мету, задачу, кінцевий продукт, критерії оцінювання; викладач окреслює загальну тематику проєкту, за необхідності надає допомогу у визначенні мети, задачі, кінцевого продукту, обговорює зі студентами критерії оцінювання;

Третій рівень автономії: здобувачі обирають тематику проєкту в групі, за необхідності консультуються з викладачем стосовно мети, задачі, кінцевого продукту, критеріїв оцінювання; викладач консультує здобувачів стосовно мети, задачі, кінцевого продукту, критеріїв оцінювання;

Четвертий рівень автономії: здобувачі обирають тематику проєкту, визначають мету, задачу, кінцевий продукт, критерії оцінювання.

II. Етап організації і планування.

Перший рівень автономії: здобувачі складають загальний план, поетапну програму дій, розподіляють ролі учасників, консультуючись із викладачем; викладач допомагає їм в складанні загального плану, поетапної програми дій, розподілі ролей учасників; визначає додаткові завдання, необхідні для успішного виконання і презентації проєкту (наприклад, опрацювання лексики з теми);

Другий рівень автономії: здобувачі складають загальний план, програму дій, розподіляють ролі учасників, консультуючись за необхідності

з викладачем; викладач за необхідності консультує їх у складанні загального плану, програми дій, розподілі ролей учасників; пропонує додаткові завдання (наприклад, опрацювання лексики з теми);

Третій рівень автономії: здобувачі складають загальний план, програму дій, розподіляють ролі учасників; викладач надає поради щодо можливих додаткових завдань.

Четвертий рівень автономії: здобувачі складають загальний план, програму дій, розподіляють ролі учасників, визначають необхідні додаткові завдання для самостійного опрацювання з метою покращення володіння англійською мовою та успішного виконання проєкту.

III. Етап вибору засобів.

Перший рівень автономії: здобувачі в групі та за необхідності з викладачем обговорюють можливі засоби реалізації проєкту, створюють банк засобів, здійснюють відбір; викладач допомагає їм у виборі можливих засобів, складанні банку засобів, пропонує матеріали для виконання проєкту, а також забезпечує додатковими завданнями, які сприятимуть оволодінню мовними, мовленнєвими, соціокультурними навичками та вміннями в ході виконання проєкту.

Другий рівень автономії: здобувачі обговорюють в групі можливі засоби реалізації проєкту, складають банк засобів, здійснюють відбір, консультуючись за необхідності з викладачем; викладач консультує їх у виборі можливих засобів, складанні банку засобів, пропонує додаткові завдання з оволодіння необхідними навичками та вміннями.

Третій рівень автономії: здобувачі обговорюють у групі можливі засоби реалізації проєкту, складають банк засобів, вибирають із запропонованих викладачем та підбирають самостійно додаткові завдання, опрацювання яких сприятиме підвищенню рівня англomовної комунікативної компетенції; викладач пропонує додаткові завдання на вибір.

Четвертий рівень автономії: здобувачі обговорюють у групі можливі засоби проєктної та інформаційної діяльності, складають банк засобів; підбирають додаткові завдання для вдосконалення відповідних навичок та вмінь.

IV. Етап виконання проєкту.

Перший рівень автономії: консультуючись із викладачем, здобувачі підбирають інформацію, виконують додаткові завдання, аналізують, оцінюють дані, обмінюються інформацією, оформлюють проєкт; викладач допомагає за необхідності у підборі інформації, консультує, забезпечує

самоперевірку опрацьованих студентами додаткових завдань.

Другий рівень автономії: здобувачі опрацьовують інформацію, виконують додаткові завдання, аналізують, оцінюють дані, обмінюються інформацією, оформлюють проєкт, консультуючись за необхідності з викладачем; викладач за необхідності консультує, забезпечує самоперевірку опрацьованих ними додаткових завдань.

Третій рівень автономії: здобувачі опрацьовують інформацію, виконують додаткові завдання, аналізують, оцінюють дані, обмінюються інформацією, оформлюють проєкт; викладач забезпечує самоперевірку опрацьованих додаткових завдань, обраних здобувачами серед запропонованих викладачем.

Четвертий рівень автономії: здобувачі опрацьовують самостійно відібрану інформацію, додаткові завдання, необхідні для успішного виконання проєкту, аналізують, оцінюють дані, обмінюються інформацією, оформлюють проєкт.

V. Етап захист проєкту:

Перший-другий рівні автономії: здобувачі захищають проєкт, демонструючи не лише практичний кінцевий продукт, але й здобутий рівень знань, умінь і навичок; викладач спрямовує процес захисту, ставить (разом з іншими здобувачами) запитання;

Третій-четвертий рівні автономії: здобувачі презентують кінцевий продукт, демонструють рівень володіння англійською мовою; викладач (разом з іншими здобувачами) ставить запитання.

VI. Етап оцінки проєкту:

Перший рівень автономії: здобувачі разом із викладачем обговорюють і оцінюють результати виконання проєкту, досягнуту мету, виконані задачі на основі виділених критеріїв; викладач разом зі здобувачами аналізує та оцінює результати проєктної роботи, демонструючи їм прийоми самоаналізу.

Другий-третій рівні автономії: здобувачі обговорюють і оцінюють процес та результати виконання проєкту, досягнуту мету, виконані задачі на

основі виділених критеріїв, аналізують недоліки, порівнюють власну оцінку із оцінкою викладача та інших здобувачів; враховуючи їхню оцінку, викладач аналізує та оцінює результати проєктної роботи.

Четвертий рівень автономії: здобувачі здійснюють самоаналіз, самооцінку кінцевого продукту, досягнуту мету, процес виконання проєкту на основі розроблених самостійно критеріїв; викладач виступає в ролі незалежного експерта, який оцінює результати самостійної роботи.

Ми вважаємо, що потребують пояснення окремі положення. По-перше, повна автономія в умовах вищого навчального закладу не передбачає абсолютної відсутності викладача, а лише його мінімальну участь у самостійній роботі здобувачів. По-друге, оскільки метою проєктної роботи є не лише створення кінцевого продукту, цікавого і необхідного для здобувачів, але й вдосконалення рівня знань умінь і навичок, проєктна робота передбачає і виконання ними додаткових завдань, які сприятимуть оволодінню мовними, мовленнєвими, соціокультурними навичками та вміннями, необхідними для успішного виконання проєктної роботи, допомагатимуть глибшому осмисленню змісту проєкту. По-третє, проєктні роботи сприятимуть формуванню навчальної компетенції, необхідної для ефективної діяльності. Зі збільшенням автономії здобувачі зможуть відносно самостійно визначати необхідні додаткові завдання (Коряковцева, 2002: 6).

Висновки. Таким чином, підводячи підсумки, вважаємо, що метод проєктів у самостійній роботі здатний забезпечити підвищення мотивації до подальшого вивчення англійської мови, покращення рівня знань, умінь та навичок, розвиток освітньої автономії здобувачів.

Подальшого дослідження, на нашу думку, потребує питання використання інших методів, зокрема створення індивідуального (одноосібного) мовного портфоліо в самостійній роботі здобувачів з оволодіння англомовною комунікативною компетенцією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волкова Н. П. Педагогіка : навч. посіб. 3-тє вид., стер. Київ : Академвидав, 2009. 616 с.
2. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології : Навчальний посібник. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
3. Зимняя И. А. Психология обучения неродному языку : Москва : Рус. яз., 1989. 219 с.
4. Киселевская С. В. Стили саморегуляции учебной деятельности и их формирование у студентов вуза : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Иркутский гос. ун-т. Иркутск, 2005. 148 с.
5. Коньшева А. В. Современные методы обучения английскому языку : Санкт-Петербург : КАРО, Изд-во «Четыре четверти», 2005. 208 с.
6. Коряковцева Н. Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык : Москва : АРКТИ, 2002. 176 с.
7. Моросанова В. И. Стиль саморегуляции поведения, опросник (ССПМ) : Москва : Когито-Центр, 2004. 44 с.

8. Тамбовкина Т. Ю. К проблеме автономии обучающихся иностранному языку в педвузе : *Иностр. языки в школе*, 1998. № 4. 96 с.
9. Фіцула М. М. Педагогіка : вид. 2-ге, випр., доп. Київ, Академвидав, 2007. 560 с.
10. Щукин А. Н. Современные интенсивные методы и технологии обучения иностранным языкам : Москва, Филоматис, 2008. 188 с.

REFERENCES

1. Volkova N. (2009) Pedagogika: navch. posib. 3-tie vyd., ster. [Pedagogy: a Handbook, third issue, stereotyped]. – Kyiv: Akademvydav. 616 s. [in Ukrainian]
2. Dychkivska I. (2004) Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii: Navchalnyi posibnyk [Innovational Pedagogical Technologies: a Handbook] Kyiv: Akademvydav. 352 s. [in Ukrainian]
3. Zimnyaya I. (1989) Psihologiya obucheniya nerodnomu yazyku [Non-native Languages Education Psychology]. Moscow: Rus. yaz. 219 s. [in Russian]
4. Kiselevskaya S. (2005) Stili samoregulyatsii uchebnoy deyatel'nosti i ih formirovaniye u studentov vuza: dis. kand. psihol. nauk 19.00.07 "Pedagogicheskaya psihologiya" [Self-Regulation Styles in Educational Activities and their Forming in Students of Higher Education Institutions: a psychological sciences candidate dissertation 19.00.07 "Pedagogical Psychology"] Irkutsk. 148 s. [in Russian]
5. Konyisheva A. (2005) Sovremennyye metody obucheniya angliyskomu yazyku (2-e izd., stereotip.) [Modern Methods of English Education, second issue, stereotyped]. Sankt-Petersburg: KARO, Minsk.: Izd-vo "Chetyre chetverti". 208 s. [in Russian]
6. Koryakovtseva N. (2002) Sovremennaya metodika organizatsii samostoyatel'noy raboty izuchayuschih inostrannyiy yazyk: posobie dlya uchiteley [Modern Methods of Arranging Autonomous Work for English Learners: a Teacher's Handbook]. Moscow: ARKTI. 176 s. [in Russian]
7. Morosanova V. (2004) Oprosnik "Stil samoregulyatsii povedeniya" (SSPM): rukovodstvo [The "Style of the Behavior Self-Regulation" (SBSR) Survey: a Handbook]. Moscow: Kogito-Centr. 44 s. [in Ukrainian]
8. Tambovkina T. (1998) K probleme avtonomii obuchayuschih'sya inostrannomu yazyku v pedvuze. Inostr. yazyki v shkole No.4 [Concerning the Problem Autonomy of the Pedagogical Higher Educational Institution Students. Foreign Languages in School No.4]. 96 s. [in Russian]
9. Fitsula M. (2007) Pedagogika: Vyd. 2-he, vypr., dop. [Pedagogy: second issue, amended and expanded]. Kyiv: Akademvydav. 560 s. [in Ukrainian]
10. Shhukin A. (2008) Sovremennyye intensivnyye metody i tehnologii obucheniya inostrannym jazykam: ucheb. posobie [Modern Intensive Methods and Technologies in Foreign Languages Learning: a Handbook]. Moscow: Filomatis. 188 s. [in Russian].